

Paulus

<i>Vallen en opstaan</i> — VOORWOORD	3
<i>Levenden en doden</i> — PASTORAAL	4
<i>Adem van de kerk</i> — RELIGIE	6
<i>De vier gekroonden</i> — GESCHIEDENIS	8
<i>Liefdesgedicht</i>	12
<i>Leeo</i> — PAROCHIE	13
<i>Strandpredikers</i> — DOMINICANEN	14
<i>Laatste nocturne</i> — EVENEMENTEN	16
<i>Nazinderen</i> — MUZIEK	18
<i>Van bib naar bib</i> — DOMINICANEN	23
<i>Creatief tellen</i> — GESCHIEDENIS	26
<i>OMG, wat een OMD</i> — EVENEMENTEN	28
<i>Miniatuurtjes</i> — DIGITAAL	30
<i>Quiz</i> — EVENEMENTEN	35
<i>Rubens en de sterren</i> — EVENEMENTEN	36
<i>Agenda</i>	38
<i>Colofon</i>	39

Voorpagina: ‘De Kruisdraging’ (2025), olieverf op doek, Yentl Proost (°2003). De studente aan de Academie inspireerde zich vooral op de rol van Simon van Cyrene die Jezus helpt bij het dragen: vele handen maken licht werk.

Achterpagina: ‘De Geseling’ (2010/2011), 3 x acryl op papier, Carl Kusters. Gebaseerd op het modello van Rubens in het MSK in Gent. Toen had Carl nog geen weet van ‘De Geseling’ van Rubens in onze kerk...

VALLEN EN OPSTAAN

Hoe begin je een voorwoord of column? Tijdens mijn professionele loopbaan als journalist maakte ik er een gewoonte van eerst een titel te verzinnen en dan pas te beginnen aan de broodtekst. Klinkt misschien wat raar, maar die werkwijze heeft het voordeel dat je meteen weet wat de kern van je artikel gaat worden. Of zou moeten worden.

Dit keer kwam de titel spontaan in me op, als een katalysator, een *blend* van het beeld van vallende bladeren, de aangrijpende Kruisdraging – en de val – van de jonge academiëstudente in onze kerk, de ups en downs in ons leven, Allerzielen en Allerheiligen natuurlijk. Soms vallen we te veel, blijven liggen is geen optie. Opstaan en verder dus.

Aan het einde heb je geen keuze en moet je blijven liggen, zoals Jan Visschers in de gang aan de Veemarkt. Hij overleefde dan wel zijn twee echtgenotes, maar uiteindelijk gaf ook hij zich gewonnen. U leest in een bijdrage op pag. 8 waarom zijn grafzerk bekroond is.

Tijdens de eucharistie staan we er niet bij stil, maar van de verwelkoming tot de afscheidszegening is de viering gevuld met liturgische handelingen en gebruiken. Over de oorsprong en betekenis daarvan start onze onderpastoor, broeder Anton o.p. een reeks (pag. 6).

We kijken ook terug op twee evenementen. Roger Van der Linden brengt een gebalde samenvatting van zijn gesmaakte lezing over astronomie en barok (pag. 36) en

een kleine fotocollage toont de overrompeling die onze kerk met plezier onderging op Open Monumentendag (pag. 28).

Vooruitblikken doen we op de laatste van vier nocturnes, avonden die telkens opgebouwd waren rond ‘Oog in oog met Rubens en Van Dyck’. Na de politieke, kunsthistorische en wetenschappelijke achtergrond, komt nu de religieuze context van deze topwerken aan bod (pag. 16).

Dit Allerheiligennummer is meteen de laatste Paullus van deze jaargang. Onze kersteditie komt eraan midden december, dat is nog in 2025, maar toch is het de eerste editie van de jaargang 2026. Meteen ook de start van het nieuwe kerkelijke jaar. U voelt ons komen: het is de hoogste tijd om uw abonnement te vernieuwen.

De prijs stijgt lichtjes tot 65 euro. Die beperkte toename dekt nog steeds de volledige kostprijs van drukwerk en port niet. Vooral duurdere postzegels spelen ons parten. Hernieuw dus uw abonnement en doe uw vrienden of kennissen er één cadeau en verzeker zo de toekomst van uw onmisbare papieren Paullus.

Veel leesplezier en prettige herfstvakantie.

Guido Meeussen
hoofdredacteur

LEVENDEN EN DODEN

Allerzielen is een gelegenheid om stil te staan bij onze overleden familieleden en vrienden. Daags voordien is het Allerheiligen, het feest van de levenden. Vreemd genoeg associëren vele mensen Allerheiligen met de dood, onze enige zekerheid hier op aarde.

Voor degenen die, net als ik, nood hebben aan licht en warmte, is deze periode van het jaar niet de meest vrolijke. Bovendien wordt Allerheiligen vaak geassocieerd met de herdenking van de overledenen, die de volgende dag wordt gevierd. Een oud spreekwoord luidt: “Allerheiligen is de dag waarop de doden van morgen de doden van gisteren komen bezoeken”. Bovendien wordt het in onze cultuur sinds enkele jaren zelfs verward met Halloween, wat in het Oudengels ‘vooravond van Allerheiligen’ betekent, een folkloristisch feest dat op de avond van 31 oktober door steeds meer mensen wordt gevierd.

Het is moeilijk om de exacte oorsprong van Allerheiligen te achterhalen.

Vast staat dat het in de achtste eeuw in Rome werd gevierd, toen paus Gregorius III op 1 november een kapel in de Sint-Pietersbasiliek wijdde ter ere van ‘alle heiligen’. Later gaf paus Gregorius IV opdracht om dit feest over de hele wereld te vieren.

Volgens sommigen vindt Allerheiligen zijn oorsprong in de Keltische kalender, waarin het jaar op 1 november begon. De dagen die erasen voorafgingen werden als gevaarlijk beschouwd, omdat de geesten van de doden, die geen rust hadden gevonden, rondwaarden en men lawaai maakte om ze te verjagen. In de vijfde eeuw probeerden Ierse monniken, die altijd aandacht hadden voor het integreren van lokale folkloristische gebruiken, een einde te maken aan deze ‘heidense’ feesten door deze praktijk om te vormen tot een feest van de heiligen.

Tegenwoordig verkleden Halloweenvierders zich als geesten en heksen, waardoor de verwarring tussen het feest van het leven en de herdenking van onze overledenen nog groter wordt. Wij vieren immers net het tegenovergestelde op Allerheiligen. Tussen het folkloristische feest van 31 oktober en het liturgische feest van 2 november komt dit prachtige feest van de levenden tegemoet aan de angst voor de dood die we allemaal kunnen ervaren.

Terwijl Terwijl de Halloweencultuur de 'levende doden' speelt, toont Allerheiligen ons dat heiligen 'levende' stervelingen zijn, getuigen van de Verrezene, op wie de dood geen macht meer heeft. Door de eeuwen heen zijn er altijd mannen en vrouwen geweest die in hun daden dit geloof hebben belichaamd. Deze heiligen waren dragers van licht, moedige getuigen van een kracht die van elders kwam. Zij hebben ons laten zien dat de wereld niet beperkt is tot haar onmenselijkheid, haar absurditeit soms. Met dit feest vieren we in de eerste plaats al die heiligen die het evangelie moedig hebben beleefd.

Maar als er alleen de heiligen op de kalender zouden staan, dan zouden we wellicht ontmoedigd raken. De heiligheid van Franciscus is toch ongenaakbaar? Gelukkig zijn er ook *onbekende* heiligen die, bewust of onbewust, getuigenis hebben afgelegd van de hoop die in hen leefde. Zij hebben geen beelden nodig om herdacht te worden, want hun namen zijn voor altijd in het hart van God gegrift.

Allerheiligen is het feest van deze heiligen, anoniem of niet, maar het herinnert er ons ook aan dat Gods plan voor de mensheid is dat we allemaal heiligen worden! Ja, wij zijn heiligen, want wij vormen een heilig volk,

geroepen om die heiligheid elke dag te versterken.

In Mexico vindt op 1 november een unieke 'blend' plaats tussen Halloween en Allerheiligen: overal schedels en 'levende doden', maar ook overal feest en muziek om de doden te vieren. Alleen vrolijke gezichten daar en geen tragische mimiek zoals bij ons

Natuurlijk zijn wij geen voorbeelden van perfectie of moraliteit, maar daar gaat het niet om. Wij vormen deze heilige kerk van zondaars, een gemeenschap van 'levende stervelingen' die geloven dat een leven in overvloed onvoorwaardelijk mogelijk is en altijd sterker dan de dood.

Allerheiligen is voor ons dan ook een gelegenheid om na te denken over een van de meest bijzondere en subversieve passages uit het Evangelie: de zaligsprekingen. Laten we heilig zijn, laten we gelukkig zijn, ook al nodigt alles in

onze wereld ons uit om het tegenovergestelde te doen of om ons te laten verleiden door bedrieglijk geluk. Een gelukkig leven te midden van de krachten van de dood blijft mogelijk voor wie hoopt.

Dat is de ware heiligheid en de betekenis van Allerheiligen: ten volle leven in overvloed, en niet als 'levende doden' of reeds dode wezens.

Laten we dus geen dood in het leven brengen, zoals degenen die Halloween vieren, maar leven in het midden van ons sterfelijke bestaan.

Didier Croonenberghs
pastoor van Sint-Paulus

Liturgie: werk van en voor het volk (1)

ADEM VAN DE KERK

Wat is liturgie? ‘Het geheel van voorgeschreven gebeden, ceremoniën en handelingen die een eredienst uitmaken’, zegt Van Dale. Maar daarmee blijven we op onze honger en dus vroegen we aan broeder Anton, waarvan we weten dat liturgie hem nauw aan het hart ligt, dieper in te gaan op het thema.

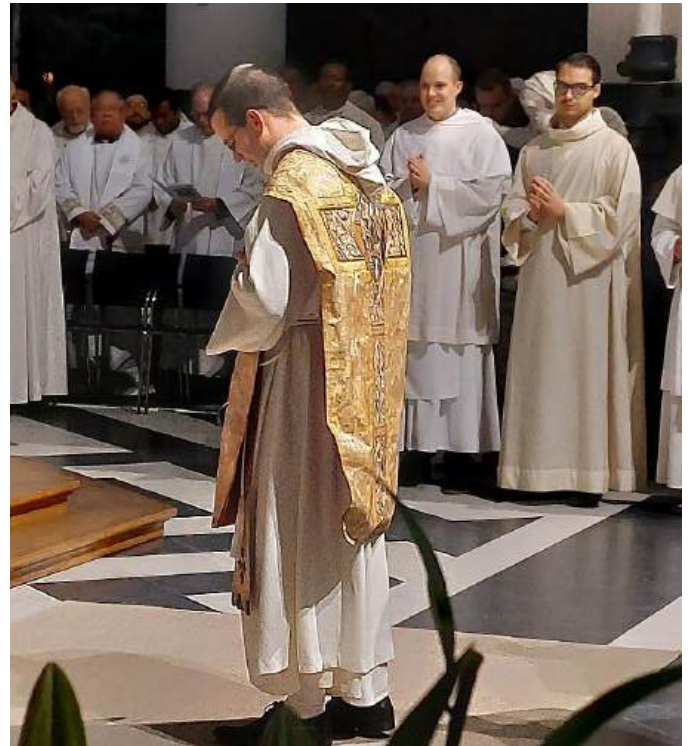
Probeer eens uit te leggen hoe je ademt. Niet eenvoudig! Zo gaat het met veel zaken die we dikwijls doen: we denken er niet meer echt bij na, het gaat spontaan, we zijn ermee vergroeid, ze zijn ons ‘eigen’, zoals ademen eigen is aan de levende mens. Als de kerk – met het beeld van Paulus – een lichaam is, dan kan de liturgie beschouwd worden als het in- en uitademen van dat lichaam.

Als antwoord op de oproep die weerklinkt in de eerste brief aan de Thessalonicenzen (5,17) om “te bidden zonder ophouden”, wordt in de kerk sinds de vroege dagen voortdurend liturgie gevierd. Het is wonderlijk wanneer je eraan denkt: sinds het christendom ‘globaal’ is geworden, wordt er altijd wel ergens gebeden en eucharistie gevierd.

In de vroege middeleeuwen werd in sommige abdijen de *laus perennis* ingevoerd, de eeuwige lofprijzing. Hierbij wisselden groepen monniken elkaar af zodat zonder tussenstop Gods lof werd gezongen. Zo blijft de kerk als lichaam ademen, zo blijft het leven. In deze eerste bijdrage van wat een reeks over liturgie moet worden, willen we ons de vraag stellen naar het concept zelf.

Werk en volk

Aan de basis van het Griekse woord *leitourgia* ligt een combinatie van twee andere woorden: *leitōs* (of *laos*), wat ‘volk’ betekent, en *ergon*, ‘werk’. Door een spelletje tussen wat men in grammaticaal jargon enerzijds de onderwerps- en anderzijds de voorwerpsgenitief noemt, kan liturgie zowel werk *van* als werk *voor* het volk

Anton Milh o.p. bij zijn priesterwijding in 2023

betekenen (in het Latijn: *opus Dei*).

God zegent de mensheid met zijn vele zegeningen. Hij heeft ons geschapen, Hij houdt ons in stand, Hij heeft ons zijn Zoon gezonden, Hij vuurt ons aan en inspireert ons met zijn heilige Geest. Die zegeningen en die genadegaven vormen het werk dat God doet *voor* zijn volk.

Het antwoord hierop van Gods volk is tweevoudig. Ten eerste is er vanzelfsprekend dankzegging. Ten tweede heeft God van zijn kerk een instrument gemaakt om zijn heil en zijn belofte van redding aan de wereld kenbaar te maken. Als gelovigen worden wij dus ingeschakeld in de zegenende beweging van God aan de mensheid. In het bijzonder door de verkondiging van zijn Woord en de viering van zijn sacramenten komt God werkelijk aanwezig in zijn kerk en onder de mensen.

Definitie

De Vlaamse benedictijn Ambroos Verheul gaf ooit de volgende definitie van liturgie: “Liturgie is onder een sluier van heilige tekenen *persoonlijke ontmoeting van God met zijn kerk* en met de *totale persoon* van ieder van haar ledematen, in en door *Christus* en in de eenheid van de *heilige Geest*.”

Een persoonlijke ontmoeting. Zoals we in de Schrift kunnen lezen, zoekt God steeds weer zijn volk, ook al is dit ontrouw geweest aan Hem. God wil ons ontmoeten. Denk aan de prachtige oudtestamentische ontmoetingen met Abraham, Mozes, Elia... Hij wil ons ontmoeten om een verbond met ons te sluiten.

Met zijn kerk en met de totale persoon van ieder van haar ledematen. Het beeld van de kerk als lichaam werd hierboven reeds aangehaald. Als gelovige zijn wij elk een onmisbaar deel van dat lichaam. Belangrijk hier is Verheuls notie van de “totale persoon”. Als je deelneemt aan de liturgie doe je dat zoals je bent, integraal, “met je vreugde en je hoop, je verdriet en je angst” om de woorden van het Tweede Vaticaans Concilie te hernemen [*Gaudium et spes* §1].

Het is de paradox van onze liturgie en onze sacramenten: geen mens is het waardig dat God zo tot ons komt, maar Hijzelf is het die ons heeft uitgekozen en ervoor kiest om ons zo tegemoet te komen.

In en door Christus en in de eenheid van de heilige Geest. Zoals Abraham bij de eik van Mamre God ontmoette in de gestalte van drie mannen (Gen 18), zo is ook onze ontmoeting met de Heer in de liturgie van trinitaire aard. Anders gezegd: in de liturgie komt God tot ons als Vader, Zoon en Geest. De Vader, die Schepper en Bestendiger is, en de God van het Oude en het Nieuwe Verbond. De Zoon, door wiens kruisdood en

verrijzenis de mens gered is. En de heilige Geest, die ons – zoals wij dat doen in de liturgie – laat uitroepen “Abba, Vader!” (Rom 8,15) en ons ingeeft om psalmen, hymnen en liederen te zingen en dank te zeggen (Ef 5,19-20).

Meer dan eucharistie

Het is evident dat onze liturgie verdichtingen of hoogtepunten kent in de sacramenten, in het bijzonder in de eucharistie. Verheul omschrijft deze als “heilige tekenen”. Maar onze persoonlijke ontmoeting met God en onze dankzegging tot Hem gaat verder dan de sacramenten.

Het publieke gebed van de kerk bestaat daarom ook uit het getijdengebed. In dit gebed wordt de tijd of worden de tijden ‘geheiligd’. De twee grote assen zijn het ochtend- en het avondgebed, respectievelijk de lauden en de vespers genoemd. Daarnaast is er nog de vigilie (het lezingenofficie), terts, sext, noon en de completeen. Zo heeft de christelijke traditie gehoor willen geven aan de psalmist die uitzingt: “Dagelijks zing ik uw lof, zeven malen” (Ps 119,164).

Geboden van de tenebrae, april 2023

Om dit aspect van de christelijke liturgie – dikwijls onbekend, dus onbemind – meer in de kijker te zetten, hebben we als dominicanen van Sint-Paulus enkele jaren geleden besloten om elke woensdag om 17u de vespers te bidden met iedereen die daarin interesse heeft*.

Anton-Marie Milh o.p.

In een volgende aflevering van Paullus gaat de auteur in op een aantal aspecten van de liturgische beleving.

**tijdelijk in de zwartzusterskapel in de gelijknamige straat*

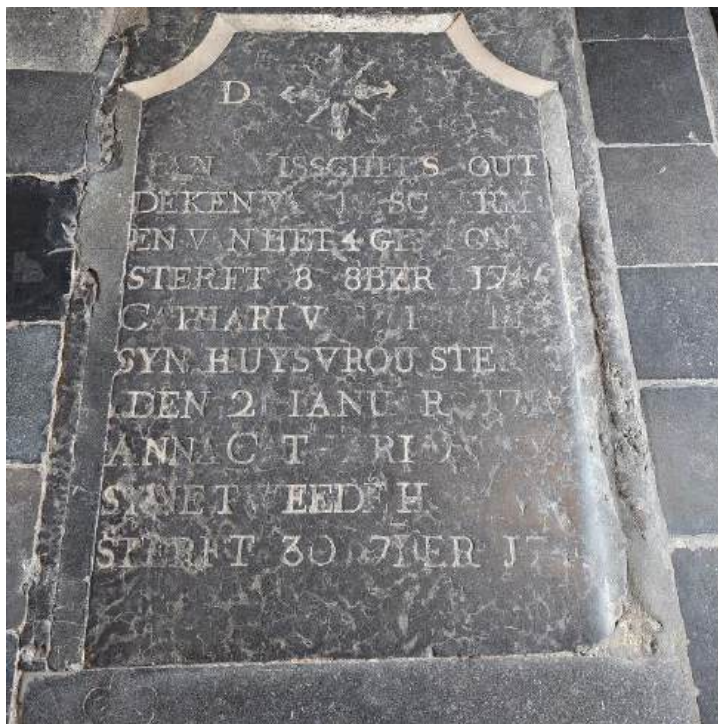
Begraven metselaars

DE VIER GEKROONDEN

Een grafsteen in de gang waar je de Sint-Paulussite binnenwandelt, licht een sluier van het rijke bouwverleden van de stad Antwerpen. De geschiedenis past bij de restauratiewerken die vandaag in de Sint-Pauluskerk op kruissnelheid komen.

In de gang aan de Veemarkt liggen her en der grafstenen. Het zijn vaak grote fragmenten van de stenen die in de oude vloer van het kerschip de graven bedekten en in latere tijden gerecycleerd werden als buitenmaatse vloertegels.

Het is niet gemakkelijk om naast de grafsteen van Jan Visschers en zijn vrouwen te stappen als je door de gang naar de kerk wandelt en dat merk je aan de doorleefde staat van de inscripties. 'Jan' Visschers was oud-deken van de schermers, dat staat duidelijk bovenaan. De zin die daarop volgt is de aanleiding van dit artikel, want je kunt er op het eerste gezicht weinig van maken.

Gelukkig biedt Pieter Génard soelaas met zijn standaardwerk over de grafstenen in de Antwerpse kerken en kloosters. In de 19de eeuw waren de inscripties een stuk duidelijker dan vandaag. Jan overleefde zijn twee echtgenotes en stierf op 8 oktober 1745. Hun familiegraf bevond zich volgens Génard in de buurt van de preekstoel, mogelijk nog altijd, zij het nu bedekt door een moderne vloer. Volgens Génard was Jan Visschers niet alleen oud-deken van de schermers maar ook 'van het 4 gekronde'.

Visschers was wellicht een aannemer of een metsersbaas, want de *Vier Gekroonden* waren de patroonheiligen van het metsersambacht. Van dat ambacht in Antwerpen was Jan Visschers de deken of in hedendaags Nederlands, de voorzitter van de bond.

Vier is negen

De *Vier Gekroonde Martelaren* - ze zijn tot martelaar gekroond - zijn met negen. Die contradictie maakt hun verhaal interessant maar ook enigszins ingewikkeld. Dat komt door de 32ste paus van de katholieke Kerk, Miltiades, die stierf in 312. Zijn tijdgenoot en Romeins keizer Diocletianus (244 – 311) was een notoir christenvervolger en de volgende scène speelde zich af in Pannonië (ongeveer het huidige Hongarije) in 287.

Vijf christelijke stenhouwers of beeldhouwers kregen van Diocletianus de opdracht om een beeld te herstellen van Asklepios, de mythologische Griekse god van de genezing. De vijf wilden principieel niets met een afgodsbeeld te maken hebben en werden gruwelijk om het leven gebracht. Ze kregen blijkbaar bijval van vier dissidente Romeinse soldaten, die vervolgens eveneens prompt gemarteld en ter dood gebracht werden.

Veel later zijn de negen namen bekend geraakt, maar dat was nog niet zo ten tijde van paus Miltiades. Die verwarde de soldaten met de stenhouwers en erkende dus slechts vier namen, gekroond als martelaren van de slachting in Pannonië. De groepsnaam werd behouden toen alle namen uiteindelijk bekend raakten en zo gingen de negen mannen de geschiedenis in als *De Vier Gekroonden* of *De Vier Gekroonde Martelaren*.

Ze werden de patroonheiligen van de metselaars, stenhouwers en bouwvakkers in grote delen van Europa en kregen ook een plaats in de beweging van de Vrijmetselaars. De naam van de *Vier Gekroonden* is zelfs vereeuwigd in de naam van de meest prestigieuze onderzoeksloge van de vrijmetselaars ter wereld: de *Loge*

Quatuor Coronati, opgericht in Londen in 1886.

Ambacht

In Antwerpen waren ten tijde van Jan Visschers, de vroege 18de eeuw, een twintigtal ambachten actief, waaronder dat van de metsers. Bij het ambacht van die naam hoorden de metselaars, stenhouwers, schalieliekkers en kasseiers. Eerste bronnen over de organisatie van de metsers in onze stad vinden we in 1406, inclusief de vermelding van statuten en een charter. Dat was een belangrijke vroege mijlpaal in de geleidelijke ontwikkeling van het ambacht.

Het ambacht begon waarschijnlijk als een informele groep bouwvakkers, die door de tijd heen officiële erkenning en publieke bevoegdheden verwierf. Deze evolutie leidde ertoe dat het ambacht van *De Vier Gekroonden* de bouwverrichtingen in Antwerpen kon reguleren, het lidmaatschap controleren en kon deelnemen aan het stedelijk bestuur.

De bouwsector bekleedde een centrale positie in de stedelijke economieën van de Lage Landen. Net als in Gent was de bouw in Antwerpen een van de belangrijkste economische takken, waarin aanzienlijke privé- en publieke financiële middelen werden geïnvesteerd. Binnen deze sector waren metselaars en timmerlieden de dominante ambachten.

De ambachten waren niet vrij van onderlinge spanningen. Het Ambacht der *Vier Gekroonden* was bijvoorbeeld betrokken bij een conflict met de Sint-Lucasgilde. Dit geschil, waar beeldhouwer Jan Pieter van Bourscheit de Oudere (1669 – 1728) – welbekend in Sint-Paulus – bij betrokken was, ging over welke werken exclusief door stenhouwers mochten worden verricht en waarvan de beeldhouwers dus moesten afblijven. Er waren ook conflicten over het intellectuele eigendomsrecht van ontwerpen en tekeningen.

Einde

Het begin van het einde voor de gilden en ambachten kwam tijdens de Franse Revolutie en in het begin van de 19de eeuw. Je kunt het vergelijken met wat vandaag in sommige Westerse democratieën aan het gebeuren is: de omverwerping van reeds lang bestaande structuren ten voordele van de vrije markt, met als bijwerking de ineenstorting van de sociale en culturele voorzieningen die mee door die structuren gefaciliteerd worden.

Concreet betekende de opheffing van de gilden en de ambachten rond 1800 onder meer het wegvallen van het vangnet voor weduwen en wezen van de leden en de ondersteuning van zieke leden. Omdat er geen alternatief voor die geldelijke of materiële steun werd voorzien, brak er een periode van diepe armoede aan in grote delen van Europa, die ruim een eeuw duurde. Er kwam pas verandering in die desastreuze sociale crisis met de opkomst van het socialisme en katholieke initiatieven zoals Rerum Novarum.

In de tijd van Jan Visschers viel het allemaal nog mee als hardwerkende en goed verdienende metser. Het Antwerpse ambacht van *De Vier Gekroonden* had zijn zetel in het gelijknamige pand aan de Kaasrui 2. Nog altijd doet onder de Antwerpse stadsgidsen het gerucht de ronde dat het huis bewoond werd door de stadsbeul, omdat de deur een rode kleur had en er een steen was ingemetst in de gevel, die vaag de contouren van een galg deden vermoeden.

Het ambacht had echter een blazoën, waar ze nogal wat instrumenten van hun beroep hadden ingestopt, zoals een meetlat, een winkelhaak en zo verder. Vooral die winkelhaak doet denken aan een galg, zeker als je al met het begrip 'beul' in je hoofd zit. Wanneer je de gevelsteen en het blazoën naast elkaar zet, dan begrijp je dat het huis, genaamd *De Vier Gekroonden*, versierd is met het wapen van het ambacht.

Frans Francken

We vinden nog meer sporen van *De Vier Gekroonden* in Antwerpen, want natuurlijk – net als de andere voorname gilden en ambachten – had het ambacht van de metsers zijn altaar in de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Frans Francken de Jonge (1581 – 1642) kennen we goed in Sint-Paulus van het tweede mysterie van de rozenkrans. In 1616 was

Frans trouwens deken van de Sint-Lucasgilde. Hij borstelde in 1626 het altaarstuk voor de metsers: *De Vier Gekroonden*, dat we vandaag terugvinden in het KMSKA.

KMSKA Frans Francken Altaarstuk van het metselaarambacht

We zien Diocletianus, die nogal autoritair – het is dan ook een keizer - bevel geeft om het naast hem staande beeld van Asklepios te herstellen. Een gekroonde martelaar maakt een afwijzend gebaar, terwijl een andere naar boven wijst, de plek waar het verbod op afgoderij vandaan komt. De zijluiken geven ons informatie over de gruwelijke wijze waarop *De Vier Gekroonden* aan hun eind zijn gekomen.

In het hoogkoor van de Sint-Pauluskerk bevinden zich een aantal ongeïdentificeerde blazoenen. Die behoorden meestal tot niet-adellijke families die waarschijnlijk zijn uitgestorven en waarvan zelfs Génard geen sporen meer vond. Daarbij horen een aantal schilden waarop je een ‘handtekening’ gebruikt door onder meer handelaars en het is aannemelijk dat de ‘4’ in sommige gevallen verwijst naar *De Vier Gekroonden*, waarbij in dat geval de betrokken persoon of familie een belangrijke plaats innam van het metsersambacht in Antwerpen.

De grafsteen van Jan Visschers opent een wereld van eeuwenlange Antwerpse bouwtraditie voor ons. Pas een beetje op als je de volgende keer van de inkompoort naar de kerkingang wandelt.

Armand Storck

Bronnen:

GENARD, Pieter, *Verzameling der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen, Vijfde deel: Antwerpen – kloosters*, Antwerpen, 1873.

GENARD, Pieter, *Wapenboek der Antwerpsche gemeentestellingen*, Antwerpen, 1883.

GENARD, Pieter, *Aanteekening over de Antwerpsche gilden en ambachten*, in 'Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde', 1895.

Inventaris Onroerend Erfgoed, *De Vier Gekroonden*, huis Kaasrui 2, 2000, Antwerpen.

JANSSEN, Mirjam, *Gilden – niet langer de stem van het volk*, in 'Maand van de geschiedenis', zonder datum.

VAN GASSEN, Tineke, *De ambachten van de metselaars en timmerlieden in laatmiddeleeuws Gent*, masterscriptie, 2012.

LIEFDESGEDICHT

Op een warme zomernamiddag, ergens eind augustus, wandelt een grootmoeder met haar kleindochter Sint-Paulus binnen. Ze kennen onze kerk goed: de oma woont net om de hoek. Ze blijven staan bij de balie, misschien hebben ze geen tijd om langer te blijven. Ze geven enkel een envelop af aan onze onthaalmedewerkers, zonder naam van afzender of geadresseerde. In de omslag: een ode aan de Sint-Pauluskerk, een poëtische ontboezeming van kleindochter Aretha Swennen (15)

*Sint-Paulus in wit en goud
Denkt vast iedereen die jouw pracht aanschouwt
Jouw mooie hoogtes stijgen boven ons uit
Niemand die jou bewonderen mag roept luid
Juist heel stil
Een rustige aura die je overvalt
De mensen nemen toch even de tijd om verwonderd te zijn
Ze houden allemaal voor een tijdje halt
Het licht dat door je ramen schijnt
Komt binnen bij het volk
De zonneschijn die op het altaar schijnt en onbewust de liefde van God vertolkt
Want dat is toch waar men het allemaal voor doet
Haast en spoed is zelden goed
Dus neem nu eens rustig de tijd
Aanschouw de hoge ramen en het uitgerolde vloertapijt
De mooie kunst, het doopvont dat nog niet verwaterd is
Sommigen volgen hier nog de mis
Aanschouw toch deze mooie kerk
Een plaats van God*

LEEEOO

30 jaar geleden. Mijn dochtertje achterop de fiets roept plots: 'Lééoo'; en een paar seconden later: 'Er komt niemand'. Enkel wie de toenmalige reclameslogan van de bekende wafeltjes kent, begrijpt de hilarische onbedoelde humor van een 5-jarige.

Op het diamanten rozenkransjubileum van Leo Van achter tijdens de mis van zondag 5 oktober was iedereen die kon komen er wel, zelfs een 92-jarige vaste kerkganger: 'Ik ken Leo al lang, ik wou hier absoluut bij zijn'. Voorganger Anton o.p. liet zijn studenten opdraven om de viering ook een jeugdig kantje te geven.

"Als we Leo vandaag zouden vragen naar zijn drijfveer om 60 jaar geleden kapelheer te worden van de broederschap van de Rozenkrans dan had hij – in de geest van het evangelie – vermoedelijk geantwoord: 'Ik ben maar een gewone knecht, ik heb enkel mijn plicht gedaan', aldus onze onderpastoor".

Waarna Anton en Leo elkaar een warme, oprechte knuffel gaven, het mooiste moment van de hele voormiddag. Er vloeiden net geen tranen.

"Mijn vader was slager en ook al kapelheer bij de rozenkrans, ik ben in zijn voetsporen getreden", vertelt Leo (23/3/41) achteraf. Al op 6-jarige leeftijd liep Leo mee in de processie, dan misdienaar en dan ceremoniaris. In 2027 staat hij exact 80 jaar in dienst van de parochie. Bedankt Leo.

Guido Meeussen

100 jaar dominicanen in Knokke

STRANDPREDIKERS

‘Onze’ broeder Anton o.p. schreef een boek over 100 jaar dominicaanse aanwezigheid aan de kust. Dat jubileum werd de voorbije zomer uitgebreid gevierd.

In het hart van het mondaine Zoute, op 500 meter van het strand, ligt een spirituele oase die verrast: een wit kerkje, geflankeerd door een mooi klooster en een pastorie met de uitstraling van een villa. Van zodra het voltooid was (1925), deed de opdrachtgever, *Compagnie Immobilière du Zoute*, een beroep op een dominicaan om tijdens het zomerseizoen religieuze diensten te verrichten.

Anton Milh (*1992), dominicaan in het Antwerps klooster en kerkhistoricus, schreef er een boek over. Als lid van het pastorale team van de paters in het Zoute gaat hij er regelmatig voor in de eucharistie. Het is een kerkje dat tijdens de zondagsvieringen vol zit met gelovigen uit alle streken. Voor velen het ultieme rustpunt na een drukke week.

Het boek kwam er naar aanleiding van de viering van de honderdste verjaardag van deze dominicaanse aanwezigheid en schetst de verbazingwekkende omstandigheden van de stichting van deze kerk.

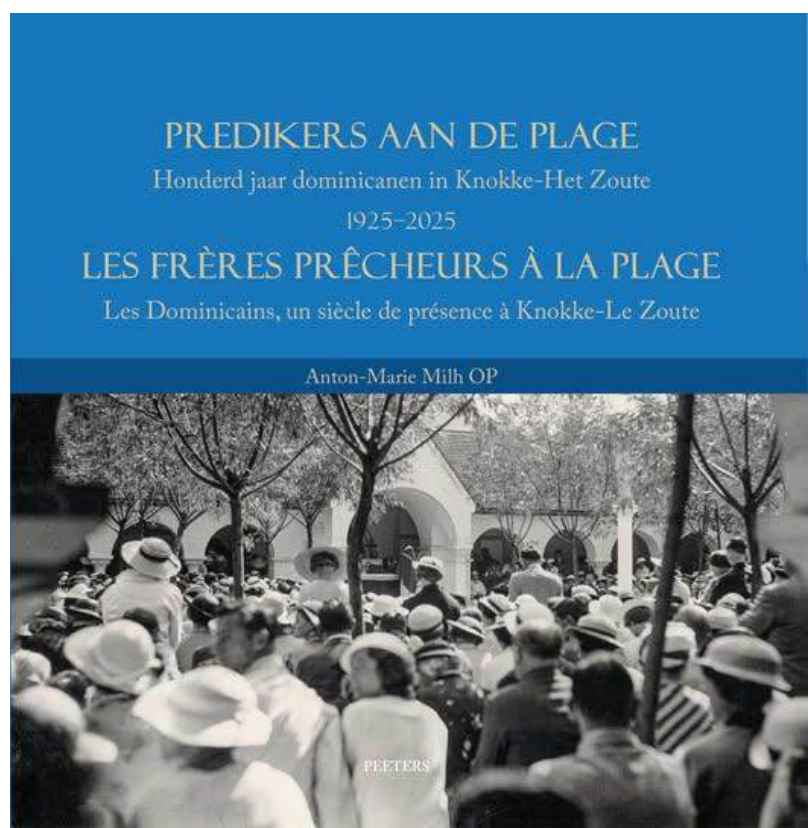
Vrijmetselaar

Bovendien roept de tekst de markante figuren op die vanaf het begin leven hebben gebracht in de kerk: een vrijmetselaar die vocht voor de bouw ervan; een barones die van deur tot deur ging om geld in te zamelen; een gerenommeerde architect; een beeldhouwer die een kruisweg naliet als zijn belangrijkste werk, een senator, een gepensioneerde bisschop... Ze zorgden allen voor een kleurrijk epos van dit kleine witte kerkje.

Van 14 tot 17 augustus werd het honderdjarig bestaan van het kerkje gevierd met een recordaantal bezoekers, met medewerking van de zon. Op de vooravond van 15 augustus ging bisschop Lode Aerts van Brugge voor tijdens de vesperdienst.

Het boek bestellen kan met een mailtje naar anton.milh@gmail.com. Het kost 35 euro, zonder verzendingskosten.

Walter Geluyckens

Over kunst en religie

LAATSTE NOCTURNE

De vierde nocturne van dit jaar komt eraan, opnieuw met een combo van woord en muziek. Een godsdienstwetenschapper belicht de religieuze achtergrond van Rubens en Van Dyck, een luitist en mezzosopraan kleden de avond muzikaal in.

We stellen je met plezier de spreker voor. **Hans Geybels** (1971) is licentiaat in moderne geschiedenis en doctor in godgeleerdheid aan de KU Leuven. Van 2005 tot 2010 was hij woordvoerder van kardinaal Godfried Danneels. Vandaag is hij coördinator van de onderzoekseenheid pastoraaltheologie en empirische theologie van de faculteit theologie en religiewetenschappen.

Aan die faculteit doceert hij Kerk, geloof en media, aan diverse geassocieerde instellingen geeft hij les over zingeving en levensbeschouwing. Daarnaast is hij gedelegeerd bestuurder van het christelijk geïnspireerd impulsforum *Logia*. Hij is gespecialiseerd in de relaties tussen Kerk en media, in religieuze kunst en theologie en in religieuze volkscultuur en volksdevotie.

Hans Geybels: "De schilderijenreeks rond de Rozenkrans komt niet uit de lucht vallen." In de periode dat deze cyclus geschilderd wordt, is Antwerpen een bolwerk van de contrareformatie. Eén van de manieren om de herkatholicisering van de bevolking te bewerkstelligen is de devotie tot de Rozenkrans. De werken van Rubens en Van Dyck onthullen nog een andere methodologie: een 'realistische', pathetische weergave van het lijden van Jezus. Dat had specifieke bedoelingen".

Coordonné

Het duo van mezzosopraan Anna Nuytten en luitist Thomas Langlois – verkent de rijke traditie van componisten-zangers door de eeuwen heen. Hun werk verbindt renaissance- en barokmuziek met hedendaagse interpretaties. Met hun debuutalbum *Terrain Vague* (2021, Etcetera) trokken ze de aandacht van KLARA en Canvas (tijdens de ‘Toots Sessies’). Hun programma’s omvatten muziek van John Dowland en tijdgenoten en minder bekende componisten uit de renaissance en barok.

Ze werken samen met hedendaagse componisten en hebben een bijzondere affiniteit met het Franse chanson. Hun tweede album, *La couleur de l’ombre* (2025, Etcetera), is gewijd aan de Franse vroegbarokke *Airs de cour*, liederen die ondanks hun hoofse oorsprong verrassend aards zijn en emoties bespelen van hartstocht en pijn tot woede en verlangen.

Hun muziek ademt in het spanningsveld tussen herinnering en vernieuwing en creëert een resonantie die nog verder klinkt in de verbeelding van de luisteraar.

meer info over ‘Coordonné’ vind je in onze rubriek muziek, verder in deze Paullus

Armand Storck

Programma:

Doorlopend rondleidingen langs de expo’s ‘Oog in oog’ en ‘Beyond Baroque: Reworked & Reimagined’, onze samenwerking met de Antwerpse Kunstacademie.

19u00: deuren, ingang hoek Veemarkt / Zwartzustersstraat

19u30: lezing Hans Geybels in ’t Schooltje, maximum 90 aanwezigen, reservatie aanbevolen

20u45: concert *Coordonné* in de kerk

22u00: einde van de nocturne

Tickets:

Bezoek aan kerk en tentoonstelling, inclusief het concert. Zonder reserveren, tickets te koop aan de kassa

10 euro (volwassen); 8 euro (studenten); 5 euro (scholen, jongeren tot 18 jaar, begeleiders van rolstoelgebruikers, ICOM-leden, Antwerp City Pass, houders van de A-kaart en de Museumpas).

bijwonen van de lezing:

5 euro extra op het toegangsticket. Alleen met reservatie per e-mail aan info@sintpaulusantwerpen.be, waarna je een bevestiging en uitnodiging om te betalen ontvangt. Alleen wanneer er nog plaatsen beschikbaar zijn, kun je de avond zelf nog een ticket voor de lezingen kopen.

Nog eens alles lezen: <https://www.sintpaulusantwerpen.be/activiteit/nocturne-4/>

Programma oktober-december

NAZINDEREN

Geen ‘herfstklanken’ of ‘nazomereren’ deze keer. De seizoenen zijn niet meer wat ze waren om als inspirerende titels voor ons muziekprogramma te dienen. Daarom kiezen we ervoor om onze muziek dit najaar te laten ‘nazinderen’, zoals een stemvork die na het aanslaan nog even lekker natrilt.

OKTOBER

Coordonné – concert tijdens nocturne

donderdag 23 oktober, 20u45, kerk

Tijdens onze vierde en laatste nocturne voor 2025 onderzoeken we samen met prof. dr. Hans Geybels, licentiaat in de Moderne Geschiedenis (1994) en doctor in de Godgeleerdheid (2004) aan de KU Leuven, de religieus-historische betekenis van de *15 Mystериën* van de Rozenkrans en van *De Geseling* en *De Kruisdraging* in het bijzonder.

De avond ronden we lichtvoetig af met *Coordonné*. Mezzosopraan Anna Nuytten en luitist Thomas Langlois verkennen de rijke traditie van componisten-zangers door de eeuwen heen. Hun werk verbindt renaissance- en barokmuziek met hedendaagse interpretaties, waarbij traditionele technieken samengaan met een eigentijdse gevoeligheid. Zo ontstaat een intieme en expressieve klankwereld waarin verleden en heden elkaar raken.

Met hun debuutalbum *Terrain Vague* (2021, Etcetera) trokken ze de aandacht van KLARA en Canvas (“Toots Sessies”). Hun programma’s omvatten muziek van John Dowland en tijdgenoten, maar ook van minder bekende

componisten uit de renaissance en barok. Daarnaast werken ze samen met hedendaagse componisten en hebben ze een bijzondere affiniteit met het Franse chanson. Ze brengen herinterpretaties van Jacques Brel en Barbara, waarbij de poëtische kracht van de teksten subtiel verweven wordt met de klanken van de luit.

(bron: thomaslangloislute.com en annanuytten.com)

CBM koor (Tienen) - koormis

zondag 26 oktober, 10u30, kerk – voorganger Kiran Joy o.p.

Het koor *Capella Beatae Mariae ad Lacum* - CBM voor de vrienden - zakt dit jaar al voor de tweede keer af naar Sint-Paulus. Het werd in 1971 opgericht als kinderkoor voor de vieringen van de parochie van O.L.V. Ten Poel in Tienen. Ten Poel, vandaar 'ad Lacum', wat *aan het meer* betekent. Onder de leiding van Kurt Bikkembergs (1985-2003) kende het een sterke expansie met de oprichting van een jeugdkoor en een jongvolwassen koor. In 1989 werd er ook een instrumentaal ensemble opgericht.

Dieter Staelens (2003-2006), Tineke Verlooy (2007-2011) en Koen Vits (2012-2020) volgden Bikkembergs op. Sinds 2021 leidt Rachel Perfecto het CBM.

(www.cbmkoor.wordpress.com)

NOVEMBER

Missa Dolorosa van Antonio Caldara – orkestmis Allerheiligen

zaterdag 1 november, 10u30, kerk – voorganger Didier Croonenberghs o.p.

Geen *Missa Brevis* van J.S. Bach dit jaar.

Muziekdirecteur Bart Rodyns programmeert de *Missa Dolorosa* (1735), een van de laatste missen van Antonio Caldara (1670 – 1736). De uitvoerders zijn Utopia en Euterpe Baroque Consort o.l.v. Bart Rodyns.

Op jonge leeftijd werd Antonio Caldara koorzanger in de San Marco-basiliek in Venetië, waar hij verschillende instrumenten leerde bespelen. In 1699 verhuisde hij naar Mantua en werd er kapelmeester van de hertog van Mantua. In 1707 trok hij naar Rome en kort daarna naar Barcelona, waar hij huiscomponist werd van de Spaanse troonpretendent Karel van Oostenrijk (1685 – 1740). Daar schreef Caldara zijn eerste Italiaanse opera's, uitgevoerd in Spanje. In 1716 bekleedde hij in Wenen de functie van kapelmeester aan het keizerlijk hof, in dienst van de Habsburgers. Hij bleef in Wenen tot aan zijn dood.

Schola Gregoriana Dominicana – koormis Allerzielen

zondag 2 november, 10u30, kerk - voorganger Didier Croonenberghs o.p.

De muzikale omkadering van de herdenkingsviering voor onze overleden dierbaren is in handen van de gregorianen van *Schola Gregoriana Dominicana* (Knokke-Heist) en organist Ad van de Wege.

Schola Gregoriana Dominicana, een gregoriaans koor van zo'n 25 leden, is verbonden met de dominicanenkerk van Knokke waar het (bijna) elke zondag om 11u de viering begeleidt. Het koor geeft regelmatig concerten die passen bij de liturgische tijd, van Mariale liederen tot passies. Het werd in 1998 opgericht door Jacques Maertens, die verschillende werken voor koor en orkest schreef. Naast de *Schola* richtte hij ook de koren *Cantabile* en *Rondinella* op. Hij is ook stichter van de muziekacademie van Knokke-Heist en met het *Concertenfestival* haalt hij nationale en internationale artiesten en ensembles naar de kustgemeente.

De vaste organist in Knokke is de Nederlander Ad van de Wege. Hij studeerde orgel bij Dirk Verschraegen en Edward de Geest en kamermuziek bij Marcel Ketels aan het Koninklijk Conservatorium in Gent. Ad was als organist lange tijd verbonden aan verschillende Nederlandse kerken. Van 2007 tot 2020 was hij titularis-organist van de Sint-Barbarakerk te Maldegem. Vandaag is hij titularis-organist aan de Sint-Baafskerk in Aardenburg (NL), waar hij het fraaie Frentrop-Reil orgel bespeelt.

Nikolaas Kende – pianorecital Emmanuel DurlETFonds

zondag 16 november, 15u, 't Schooltje

Nikolaas (*1981) studeerde in Antwerpen bij zijn ouders, Heidi Hendrickx en Levente Kende, in Amsterdam bij Jan Wijn en in München en in Fiesole bij Elisso Virsaladze. Daarnaast studeerde hij bij artiesten als Murray Perahia, Aldo Ciccolini en Radu Lupu. Sinds 2015 is Nikolaas docent piano aan het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen.

Hij maakte zijn debuut in Amerika in 2009 met het eerste pianoconcerto van Brahms. Dit debuut werd goed ontvangen in de pers: “Je zou je bijna kunnen voorstellen dat een jonge Brahms aan het klavier precies hetzelfde zou doen: meer gericht op het overbrengen van zijn stuk dan op het verblinden van luisteraars met zijn uitvoering.” Hij trad ook op in de Nederlandse Antillen,

Canada en Zuid-Afrika, waarna verschillende tournees volgden. In 2018 maakte hij zijn debuut in China. De komende seizoenen staan concerten gepland in Noord-Amerika, Canada, Zuid-Afrika en opnieuw China.

Als kamermuziekpartner maakte hij deel uit van het trio *Narziss und Goldmund* en het *Rubens Ensemble*. Zijn duo met violiste Jolente De Maeyer wordt in de pers veelvuldig geprezen om zijn uitzonderlijke synergie en harmonie. De debuut-cd ‘Kreutzer Sonata’ van het duo verscheen bij Warner en won een Gouden Label van Klassiek Centraal voor beste kamermuziekalbum van 2016. De Standaard schreef hierover: ‘Dit boeiende recitalalbum wil je na het laatste nummer meteen nog eens beluisteren’. In 2020 verscheen hun cd ‘Remains’ bij Evil Penguin Records.

[\[nikolaaskende.com\]](http://nikolaaskende.com)

Deutsche Messe van Franz Schubert – orkestmis Sint-Cecilia/Christus Koning

zondag 23 november, 10u30, kerk – voorganger Didier Croonenberghs o.p.

Elk jaar tijdens de viering van Sint-Cecilia zetten we de koren in ‘the picture’. Verschillende Vlaamse koren en koninklijke fanfare ‘De Trouwe Vrienden’ o.l.v. Jeroen Keymeulen en Arthur Vanderhoeft brengen dan samen de ‘Deutsche Messe, D 872’ van Franz Schubert (1797 – 1828)

Deze mis, gepubliceerd in Wenen als ‘Gesänge zur Feier des heiligen Opfers der Messe’, is een hymnecyclus van acht niet-liturgische Duitse gedichten van Johann Philipp Neuman (1774 – 1849), op muziek gezet door Schubert. De negende hymne is een vertaling van het Onze Vader. Het geheel duurt zo’n 35 minuten en wordt daarom vaak als een concertwerk uitgevoerd.

Neumann, een natuurkundige, bibliothecaris en dichter uit Trebitsch in Moravië (Tsjechië), die in 1815 benoemd werd tot hoogleraar aan het Polytechnisch Instituut in Wenen (nu de Technische Universiteit van Wenen), wilde als liberaal geestelijke vooral eenvoudige muziek schrijven om “een zo breed mogelijke gemeenschap” aan te spreken.

Adventskoralen – orgelmis met thema/1ste advents- en familieviering

zondag 30 november, 10u30, kerk – voorganger Anton Milh o.p.

Geen mooiere tijd dan de adventstijd om samen door te brengen en te vieren met je kinderen, familie en vrienden. Ook onze broeders dominicanen maken het dan graag extra gezellig met een familieviering, tijdens en zeker erna.

Muziekdirecteur en titularis-organist Bart Rodyns kiest voor deze eerste adventszondag enkele adventskoralen. De klassieker *Nun komm, der Heiden Heiland* (1714) van J.S. Bach passeert zeker de revue. In *Es ist ein Ros' entsprungen* (1896) van Johannes Brahms (1833 – 1897) verwijst de roos naar Maria waaruit kindje Jezus 'ontspringt'. Brahms schreef zijn koralen op het einde van zijn leven, kort na de dood van zijn geliefde vriendin Clara Schumann en op een moment dat hij wist dat kanker hem fataal zou worden.

DECEMBER

Orgelsolomesse van Joseph Haydn – orkestmis Sint-Elooi/2de advent

zondag 7 december, 10u30, kerk – voorganger Didier Croonenberghs o.p.

De maand december zetten we traditiegetrouw feestelijk in met de orkestmis voor Sint-Elooi. Vocaal ensemble *Reflection* en *Euterpe Baroque Consort* o.l.v. Patrick Windmolders, met titularis-organist Bart Rodyns aan het orgel, brengen net zoals vorig jaar de *Orgelsolomesse* van Haydn.

Joseph Haydn (1732 – 1809) schreef 14 missen. De Kleine Orgelsolomesse of *Missa Brevis Sancti Joannis de Deo* (Hob. XXII:7) is de zevende. Tegen zijn gewoonte in dateerde Haydn deze mis niet, maar vermoedelijk schreef hij ze in de jaren '70, alleszins niet later dan 1780.

De mis is een 'missa brevis', met een kleine koorbezetting, een sopraansolist, twee violen en continuo. De teksten van het *Gloria* en het *Credo* zijn

verdeeld over meerdere stemmen, zodat ze tegelijk gezongen kunnen worden. Dat maakt de mis bijna onverstaaenbaar, maar zorgt er tegelijk voor dat de uitvoering niet langer duurt dan 15 minuten.

Het *Benedictus* bevat echter een omvangrijk deel voor orgel en solist, waardoor deze mis de bijnaam 'Kleine Orgelsolomis' heeft gekregen. De titel 'Joannis de Deo' verwijst naar de gelijknamige 16de-eeuwse Portugese heilige, stichter en beschermheilige van de Broeders van Barmhartigheid, een religieuze orde met vestigingen in tal van Oostenrijkse steden. Waarschijnlijk werd de mis een eerste keer opgevoerd op 8 maart, de feestdag van de Portugees.

Koninklijk Familiakoor Elsdonk – koormis voor H. Lucia/3de advent

zondag 14 december, 10u30, kerk – voorganger Anton Milh o.p.

Het was in 2023 dat het *Koninklijk Familiakoor Elsdonk* uit Edegem het laatst de zondagsviering in Sint-Paulus opluisterde. Deze keer, op deze 3de adventszondag, onder leiding van een nieuwe dirigent, Trees Rohde.

Koninklijk Familiakoor Elsdonk ontstond in 1927, bij de oprichting van de parochie 'Heilige Familie'. Al gauw klom het koor o.l.v. Mon Fornoville naar een hoog niveau. Enkele zangers zongen zelfs mee in de Vlaamse Opera.

Na het overlijden van Mon in 1985 nam zijn zoon Paul de leiding over. Tussen 1999 en 2009 dirigeerde Erik Demarbaix. Onder zijn leiding bracht het koor onder meer de Kleine Orgelmisse van Joseph Haydn. In 2017 vierde het koor zijn 90ste verjaardag. Sebastiaan Van Steenberge componeerde voor deze gelegenheid de *Missa Sagrada Familia* voor koor, orgel en strijkorkest.

Van 2013 tot 2024 stond het koor o.l.v. Tom Van Der Plas. In maart 2024 vroeg Tom aan Trees Rohde om hem eenmalig te vervangen tijdens de paasdienst. Wanneer hij enkele maanden later aangaf dat hij bepaalde keuzes moest maken in zijn muzikale carrière, was Trees bereid het Familiakoor voortaan te dirigeren

[\[www.familiakoor.be\]](http://www.familiakoor.be)

Thomas Boodts – pianorecital Emmanuel DurlETFonds

zondag 14 december, 15u, 't Schooltje

Het laatste pianorecital van 2025 is voor Thomas Boodts (°1990). Hij begon al op zijn vijfde met muziek. Eerst volgde hij viool volgens de Suzuki-methode bij Eveline Esser. Vanaf zijn achtste kreeg hij pianoles van zijn

vader, Urbain Boodts. Op de kunsthumaniora volgde hij piano bij Nicolas Callot en viool en kamermuziek bij Eliot Lawson, twee muzikanten die u al vaker kon horen in Sint-Paulus.

Aan het Koninklijk Conservatorium in Antwerpen behaalde hij bij Eliane Rodrigues zijn bachelor in de muziek en het eerste jaar master, optie podium met grote onderscheiding. Boodts is verbonden aan het Museum Vleeshuis, Klank van de Stad. Hij maakte tal van opnamen met gerestaureerde historische instrumenten voor verschillende musea. Hij bezit zelf ook een collectie oude instrumenten met focus op de vroeg-romantiek. Boodts werkte samen met tal van pianisten zoals Leif Ove Andsnes en Bart Van Oort.

Boodts heeft de liefde voor het zangrepertoire geërfd van zijn vader, die naast docent-assistent ook begeleider was van de zangklas op het conservatorium in Antwerpen. Hij is vandaag erg gevraagd voor liedbegeleiding, zowel tijdens internationale audities en zangwedstrijden als voor concerten met grote namen in de operawereld. Zo begeleidde hij onder meer Christine Schäfer, Barbara Bonney, Urszula Krieger, Christianne Stotijn, Thomas Oliemans en Joseph Middleton.

www.thomasboodtspiano.com

Caroline De Wever

De komende jaren, zolang de restauratie duurt, is de poort op de hoek Veemarkt/Zwartzustersstraat de enige ingang en uitgang.

Na de eucharistieviering kan je in 't Schooltje of de crypte terecht voor een babbel bij een drankje. Of omgekeerd.

Voor het bijwonen van de gratis concerten in de namiddag, koopt u een toegangskaartje tot de kerk, tenzij anders vermeld.

Door de restauratiewerken is het aantal plaatsen in de kerk sterk gereduceerd. Houd hier rekening mee en kom op tijd, zeker voor de orkestmissen. Bovendien vragen we u vriendelijk geen plaatsen te reserveren voor vrienden of familieleden die later komen. Sluit aan bij uw buurman/-vrouw en laat geen stoelen leeg.

Voor de recitals van het Emmanuel DurlETFonds:

- *ingang: zie hierboven*
- *tickets: 22 euro (alg.), 20 euro (60+), 18 euro (leden) en 12 euro (-21)*
- *bestellen via emmanuel-durlet.be of storten op rekening BE35 3200 4363 7037 op naam van het Emmanuel DurlETFonds vzw met de vermelding van het recital en het aantal plaatsen.*

Voor actuele info: check onze website - www.sintpaulusantwerpen.be - en schrijf je in voor onze digitale nieuwsbrief.

Van 's-Hertogenbosch naar Mechelen

VAN BIB NAAR BIB

Het Bossche klooster werd na 1641 door Hollandse 'projectontwikkelaars' gesloopt. Enkel de doodlopende zijstraat Predikheerenpoort verwijst er nog naar. In Mechelen verrees een nieuw kloostercomplex voor de gevluchte Bossche Predikheren, dat in 2024 prachtig werd gerenoveerd.

De Bossche dominicanen of predikheren bouwden hun klooster buiten de oorspronkelijke stadsmuren van 1202. Het begon rond 1270 met een termijnhuis, waar een of twee broeders verbleven. Zij kochten later aan de noordkant van de Hinthamerstraat meer huizen. Ze wisten ten noorden van de Binnendieze grond te verwerven. In 1296 werd het klooster erkend. De kloosterorde kwam uit Leuven. Dat was ook het geval voor de franciscanen die zich hier al eerder vestigden (1228). De minderbroeders, zoals franciscanen ook wel genoemd worden, vonden in het westen wél ruimte binnen de eerste stadsmuur voor de bouw van hun klooster.

Het predikherenklooster groeide in de loop van de tijd uit tot een groot complex, dat aan de oostzijde grensde aan het terrein van het Geefhuis (huidige stadsbibliotheek) en in het westen aan het terrein van het voormalige Groot Ziekengasthuis. Het bijbehorende beemd strekte zich aan de noordzijde uit tot aan de tweede stadsmuur. De kloosterkerk werd ten dele over de Binnendieze gebouwd. Aan de kant van de Hinthamerstraat bevonden zich het kerkhof en de kerkpoort. Een gracht werd in 1597 tussen het klooster en het Geefhuis gegraven. Er werd bepaald dat het Geefhuis voor de af- en aanvoer van goederen 'schuyten en pleyten' mocht inzetten.

Bibliotheek één

Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk logeerde in 1481 tijdens de kapittelvergadering van het Gulden Vlies in het gastenverblijf (met een 'camera caesarea') van het predikherenklooster. Als dank daarvoor schonk de aartshertog geld om boeken te kunnen aanschaffen voor de bibliotheek. Eerder in 1419 waren heel wat handschriften tijdens een stadsbrand verloren gegaan.

De Bossche predikheren werden geprezen vanwege hun wetenschappelijke kennis. Ze waren ook bekend als verluchters en kopiïsten. Broeders uit het Bossche klooster waren intensief betrokken bij de liturgie en de polyfone muziek in de Lieve-Vrouwe-Broederschapskapel. De Bossche dominicaan Nicolaas van Rosendael werd geroemd vanwege twee bewaard gebleven gradualia (koorboeken) uit 1515 en 1520. De twee topstukken zijn nu in de universiteitsbibliotheek van Gent online toegankelijk en zichtbaar.

Het klooster was sociaal op de stad betrokken en stelde zalen beschikbaar voor vergaderingen van de Bossche ambachtsgilden.

Bestormingen

Het rijke Predikherenklooster werd tijdens de 16de eeuw doelwit van bestormingen. In juni 1525 werd het zwaar gebarricadeerde klooster tijdens het Krijtersoproer met een molenkar bestormd. De belastingverhogingen werden door ambachtsgilden niet gepikt. De kloosters waren fiscaal vrijgesteld. Boter, kaas en levensmiddelen werden massaal uit het klooster geroofd.

Dan volgde in 1566 de Beeldenstorm die tweemaal in 's-Hertogenbosch woedde. Het Predikherenklooster werd twee keer zwaar getroffen. Glas-in-lood ramen, altaren, beelden, boeken, de keuken en de provisiekamer moesten het ontgelden bij de beeldenstormers. Bijl, hamer en rapier werden ingezet om het klooster te kunnen herbestemmen voor een veemarkt en een vleeshuis.

Het klooster was zo een tijd lang onbewoonbaar. De 36 broeders werden elders ondergebracht. Pas met Pinksteren 1572 kon het Predikherenklooster weer in gebruik worden genomen. Bisschop Godefridus van Mierlo, van Haarlem, oud-broeder van het Bossche klooster, liet eerder in 1571 zijn privébibliotheek na. De geboren en getogen Bosschenaar Michael Ophovius (1570-1637) trad niet in het Bossche Predikherenklooster, maar in 1585 in het dominicanenklooster te Antwerpen. Hij werd daar tot prior gekozen. Later werd hij in 1626 gevraagd als bisschop van zijn geboortestad.

Blom en Gans

Het Predikherenklooster moest na de overgave in 1629 ontruimd worden. Het klooster telde in dat jaar niet minder dan 64 broeders. De kerk en andere gebouwen waren door bommen en kogelregen ernstig beschadigd.

De afspraak dat de dominicanen hun meubelen, beelden, schilderijen en andere kerkelijke ornamenten mochten meenemen, werd al snel geschonden. Ook de grote klok mocht niet op een schip naar Antwerpen vervoerd worden. Pas na betaling van aanzienlijke sommen geld en rechtszaken was de Staatse machthebber bereid toe te geven.

Vernederend was de overgave van de kloostergebouwen. De vijandelijke ruiterij drong de kloosterpoort binnen en stalde de paarden in de brede kloostergangen. De ruime kloostersalen werden door de ruiters bezet. Gelukkig duurde deze bezetting niet lang, een timmerman nam het leegstaande klooster in bezit.

Op 31 augustus 1641 werd het kloostercomplex verkocht aan stadstimmerman Frans Blom en voormalig pensionaris Johan Gans. Deze 'projectontwikkelaars' sloopten het klooster en legden over het terrein de Eerste Nieuwstraat (huidige Nieuwstraat) en de Tweede Nieuwstraat, de huidige Sint-Josephstraat, aan. De gracht tussen het Geefhuis en het klooster werd gedempt en dichtgegooid.

Dominicaan G.A. Meijer schreef in 1897 dat de sloop zo ruw was. 'Men ontzag zich niet met het opgedolven gebeente der voorvaders de kloostergrachten te dempen'. Er bleef niets meer van kerk noch klooster over. Alleen de naam van de Predikheerenpoort en de toegang naar de lagere H. Aloysiusschool bleven bewaard.

Mechelen

De Bossche dominicanen kwamen na omzwervingen rond 1651 in Mechelen terecht. Hun refugiehuis werd daar op 24 februari 1652 tot klooster verheven. Het klooster kreeg dezelfde patroonheiligen (Petrus en Paulus) als in 's-Hertogenbosch en de prior mocht de

Bosscheplaats overnemen bij de provinciale kapittels. Ze noemden zich hier de predikheren van 's-Hertogenbosch. Het klooster heette dan ook 'Van den Bosch in Mechelen'.

Het duurde lang voor het klooster en de kerk gereed waren. In 1689 werd het klooster geopend en pas in 1736 kon de barokke kerk worden ingewijd. Bepaalde Bossche heiligenbeelden, zoals het Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans, stonden hier op het hoofdaltaar. Ook verluchte handschriften, zoals de koorboeken van Nicolaas van Rosendael, kwamen in de bibliotheek terecht. Het Predikherenklooster in Mechelen leidde missionarissen op, die naar de Republiek werden uitgezonden om de bevolking te bekeren.

Tegen het einde van de 18de eeuw werden in 1796 tijdens de Franse Revolutie in Mechelen katholieke kloosters en instellingen verboden en verwoest. Het O.L.V. van de Rozenkrans werd tijdig in veiligheid gebracht en kwam terecht in de Mechelse Sint-Romboutskathedraal. Het ontworpen Mechelse predikherenkloostercomplex werd tijdens de 19de en 20ste eeuw herbestemd als opvangtehuis voor arme bejaarden, een militair ziekenhuis en na de Eerste Wereldoorlog als een militaire kazerne.

Bibliotheek twee

Na 1975 werd het complex verlaten en veranderde het in een indrukwekkende ruïne. De stad Mechelen besloot in 2010 het complex te restaureren. Winnaar van een internationale architectuurwedstrijd werd in 2012 het Rotterdamse bureau Korteknie-Stuhlmacher dat samen met de Vlaamse restauratie-architect Wouter Callebaut en Bureau Bouwtechniek het klooster restaureerde en in 2019 inrichtte als openbare bibliotheek.

De bouwsporen uit het verleden werden zo veel mogelijk intact gelaten. Eeuwenoude grafzerken van Bossche Dominicanen werden mede dankzij archeoloog Bart Robberechts in de voormalige oostelijke kloostergang gelegd. Het waren bladzijden uit een stenen boek. De blauwe hardstenen zerk van Joannes Baptist de Bruyn, 56 jaar oud, ligt er met sterfdatum. Hij overleed op 19 september 1693. Hij werd in Mechelen tot prior verkozen en meermalen tot supprior. De Bruyn was in 1665 pastoor in de schuilkerk achter De Bossche Maagd op het Hinthamereinde.

In het najaar van 2024 was de voormalige Predikherenkerk gereed en werd ze opengesteld. Het is een ongekennde culturele hub, die voor lezingen, voorstellingen, concerten en bijeenkomsten is ingericht. Het Mechelse predikherencomplex ademt nu een moderne, dynamische geest van wetenschap, kunst en cultuur uit.

Kees van den Oord

met dank aan Nico de Bonth, Ad Hartjes, Annelies Lieten, Anton Milh o.p., Joren Reynders en Joke Somers

Foto's: Ad Hartjes

Bronnen:

Facebook.com/hetboekvansteen (19 september 2021).

www.flandrica.be/erfgoedbibliotheek on line

G.A. MEIJER, De Predikheeren te 's-Hertogenbosch 1296-1770. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het katholieke Noord-Brabant, Nijmegen 1897.

R. W..M. de BEER, Boekverluchters en verluchte handschriften, in A.M. KOLDEWEIJ, In

Buscoducis 1450-1629, deel 2, 's-Gravenhage 1990, pag. 487-512.

F.J. van der VAART, Bedelordekloosters, 's-Hertogenbosch en de Bossche School. Studies over architectuur en stedenbouw, Nijmegen 1999.

P.J. de PUE, Het oud-Dominicanenklooster te Mechelen, Oudenaarde 1986.

V. PAQUAY, Bosch beeld in Mechelen. Onze Lieve Vrouw van de Rozenkrans, in: Bossche

Bladen, 4 (2002), pag. 66-70.

M. STUHLMACHER en J. de BRUYN (red.), Het Predikheren Mechelen. Herbestemming van een kloosterruïne tot stadsbibliotheek, Mechelen 2019.

A. MILH, Predikheren aan de Dijle. Dominicanen of predikheren in Mechelen (1651-1796) in Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, 124 (2021), pag. 149-170.

F. van GAAL, R. KOK en K. van den OORD, Gehavend en vernederd 's-Hertogenbosch in de Tachtigjarige Oorlog, 's-Hertogenbosch 2024.

Jubileum Venerabelkapel kathedraal

CREATIEF TELLEN

De kapel van Venerabel in de kathedraal viert dit jaar haar 600-jarig bestaan. De kapel van het Allerheiligste Sacrament of Venerabelkapel van Sint-Paulus, die iets jonger is, wenst haar confraters van harte proficiat bij dit jubileum.

Wij hopen dat de Venerabelkapel van de kathedraal nog in lengte van jaren mag bijdragen tot het bevorderen van de cultus van het H. Sacrament in onze stad, een doelstelling waaraan wij vanuit Sint-Paulus met Gods

hulp ook ons steentje proberen bij te dragen. Onze kapel vierde in 1999 haar 500-jarig bestaan. Om eerlijk te zijn, kwam daar wel wat 'Hollandse rekenkunde' bij te pas. De echte ontstaansdatum is immers nogal onduidelijk.

Vast staat wel dat de kapel is ontstaan uit de ‘broederschap des Allerheyligsten Naem Jezus’ ofte ‘broederschap van den Soeten Naem’ die door de Antwerpse dominicanen werd opgericht in 1565 met als voornaamste doelstelling: het bestrijden van het ijdel gebruik van de naam des Heren, zeg maar het vloeken. Of er in die tijd meer werd gevloekt dan vandaag weten we niet, maar canoniek werd er toen wel zwaarder aan getild. Vloekers en ketters waren voor de Kerk ongeveer van hetzelfde kaliber.

De broederschap verruimde geleidelijk haar spirituele focus in die zin dat, naast de cultus van de ‘Soeten Naem’ men ook de ‘cultus Venerabilis’, het eerbetoon tot het H. Sacrament begon te promoten. Een aanwijzing hiervoor is het feit dat de broederschap in 1609 aan Rubens de opdracht gaf om voor haar altaar in de Sint Pauluskerk een doek te schilderen met een typisch eucharistisch thema, met name het alom bekende ‘Dispuut over het H. Sacrament’.

Walburgis

Wanneer de Venerabelkapel zich heeft afgescheiden van de broederschap van de Soeten Naem weten we niet precies. Zeker is dat zij voor het eerst als autonome broederschap wordt vermeld in een archiefstuk van onze kerk, gedateerd op 1 januari 1692. De schrandersten onder onze lezers zullen onmiddellijk opmerken dat, of men nu 1692 of 1565 als startdatum neemt, onze Kapel in 1999 onmogelijk al 500 jaar kon bestaan. Maar, creatief als we zijn, hebben we daar het volgende op gevonden.

In de middeleeuwse Sint Walburgiskerk was namelijk ook een Venerabelkapel actief die zeker al bestond voor 1499.

Toen de Sint Walburgis door de sansculotten werd gesloten en in verval geraakte, gingen de parochierechten zoals iedereen weet, in 1803 over naar de gewezen dominicanenkerk die inmiddels door de stad Antwerpen was aangekocht als nieuwe parochiekerk.

De Venerabelkapel van Sint Walburgis verhuisde toen gewoon mee en bleef nog een poos apart bestaan. In 1820 fuseerde ze met de Venerabelkapel van Sint Paulus. Wij beschouwen ons bijgevolg als de rechtsopvolgers van die aloude broederschap uit de vijftiende eeuw en kunnen dus beweren dat we inmiddels 526 jaar bestaan. Geen speld tussen te krijgen!

Standvastig

Onze kapel telt momenteel 26 leden. De spirituele focus is na meer dan vijf eeuwen nog steeds dezelfde: de verering van de goddelijke aanwezigheid in de eucharistie. Daarnaast zijn onze leden actief in het ondersteunen van onze parochie en onze dominicaanse gemeenschap: liturgie, kerkbestuur, muziekkapel, Studium Generale enz. Wij zijn steeds op zoek naar enthousiaste mensen die zich daarvoor mee willen inzetten.

Wie nader wil kennismaken met onze kapel: spreek gerust iemand van ons aan na de zondagsmis. Of beter nog, doe dit tijdens het drankje in de crypte waar je stevast een aantal *die hards* van onze kapel zal aantreffen: ook dat maakt immers een belangrijk deel uit van onze spiritualiteit.

Peter De Vos

ceremoniarius Venerabel

OMG, WAT EEN OMD

Antwerpen, gaststad van Open Monumentendag 2025, zette onder de titel 'Heilige Huisjes' haar monumentale historische kerken een hele week extra in de kijker. Onze kerk had de eer om de activiteiten feestelijk te openen onder het goedkeurend oog van minister van Onroerend Erfgoed, Ben Weyts.

Op dinsdag 9 september verzamelden pers, architecten en aannemers zich rond warme koffie en lekker gebak. Na de toespraak van de minister nam schepen van erediensten Stijn De Rooster het woord en lichtte uitgebreid het programma van OMD 2025 toe. Het 'moment suprême' was voor architecte Stefanie *Reyskens*: de beklimming van de klokkentoren voor een adembenemend uitzicht.

Met de pers en de gestelde lichamen in haar kielzog.

Twee dagen later fungeerde onze kerk als een heuse cinema. Publiek en Sint-Paulusadepten genoten van 'Small things like these', een Dickensiaans drama met Cillian Murphy - vooral bekend van zijn rol als

Oppenheimer - als kolenhandelaar die in de jaren tachtig op een geheim stuit in een klooster in een Ierse havenstad.

En dan moest zondag, de hoogdag, nog komen. Met een bezoekersgolf die varieerde van haastig fotograferende consumententoeristen tot hypergeïnteresseerde cultuur- en kerkfanaten. De bezoekers hingen aan de lippen van onze gidsen in de archeologische site, in het koor én op de kerktoren. Op het einde van een vermoeiende, maar zo vruchtbare dag, stonden bijna 1.700 bezoekers op de teller.

De redactie

Facebook-hitparade

MINIATUURTJES

Op gespannen voet (I)

We weten niet of Matthys Voet in zijn tijd op handen en voeten gedragen werd. De kunstschilder heeft in 1617 meegewerkt aan de serie van de 15 Mysteriën in de Sint-Pauluskerk Antwerpen. Hij is de auteur van *Jezus en de Schriftgeleerden* en het pinkstertaferel.

Het is moeilijk om Voet op de voet te volgen, want je kunt het aantal werken dat aan hem wordt toegeschreven op één hand tellen en de onderzoeker is met handen en voeten gebonden aan de beperkte biografische gegevens die over Voet bekend zijn. Vaak is het gras al voor je voeten weggemaaid of je wordt voor de voeten geworpen dat je geen vaste grond onder je voeten hebt met je theorieën over Voet.

Soms heb je het gevoel dat je op gespannen voet leeft met Voet, hoewel je de man van haar noch pluim kent. Was Voet een reus op lemen voeten tot hij met één voet in het graf stond of net het tegendeel? Kortom, het heeft veel

voeten in de aarde om iets over Voet te weten te komen, maar we willen geen voetveeg zijn, in eigen voet schieten of erger nog op staande voet ontslagen worden omdat we echt niets zinnigs over Voet kunnen vertellen.

Het lijkt dan ook de hoogste tijd om ons op kousenvoeten uit de voeten te maken in het besef dat voor dit artikel over Voet niemand aan onze voeten zal komen liggen.

Antwerpse broer van Abigaïl (2)

Hier zijn we weer. We kennen slechts vier schilderijen die worden toegewezen aan de mysterieuze schilder Matthys Voet (begin 17de eeuw) en twee daarvan, *Jezus en de Schriftgeleerden* en een pinksterentafereel, bevinden zich in de reeks van de 15 Mysteriën in de Sint-Pauluskerk.

De andere twee zijn een *Bespotting van Job* en een schilderij over de *Smeekbede van Abigaïl*, die bij David succesvol komt pleiten voor haar man Nabal. Natuurlijk trouwt David met Abigaïl na de dood van Nadab, we kennen 'm intussen, hij was een 'ladies' man'. Beide schilderijen bevinden zich in privébezit.

De toewijzing van Abigaïl en David aan Matthys Voet lijkt terecht, wanneer je de kop van Abigaïl vergelijkt met die van een wat vreemde man op onze *Jezus en de Schriftgeleerden*. Het lijken wel zus en broer of misschien zelfs eenenige tweelingen.

Schilders uit de vroege 17de eeuw, baseerden zich vaak op een beperkt aantal 'knappe koppen' uit voorraad en die zie je regelmatig opduiken in schilderijen van hun hand. Kijk maar naar de reserve oude, jonge, zwarte of witte gezichten waaruit ook Peter Paul Rubens putte.

'O' moet in het midden

Wat je ook doet, zet die 'O' nooit in de hoek of op de rand. En als 'X' al in het midden staat, dan zet je die 'O' in de linkerbovenhoek. Zo win je 'OXO', beter bekend als 'boter-kaas-en-eieren'.

Onze oudere lezers katapulteren we terug naar hun kindertijd, toen ze hun schoolbanken bewerkten met OXO-vierkantjes tijdens (saaie) lessen. Onze jongere volgers? Die horen het wellicht donderen in Keulen. Kom het anders eens proberen in Sint-Paulus. In de inkomhal aan de Nosestraat hebben we 9 grote tegels die vragen om een OXO-spel. Het enige wat je moet meebrengen, zoals bij schaken in XXL-formaat, zijn uit de kluiten gewassen 'X'-en en vijf net zo grote 'O'-s. En een tegenspeler.

Ijsjesweer

In juni gaf professor Katlijne Van der Stighelen in onze crypte een boeiende lezing over twee schilderijen uit de 15 Mysteriën. Uiteraard ging het over *De Geseling* van Rubens en *De Kruisdraging* van Van Dyck, momenteel de twee blikvangers in het hoogkoor.

Antoon Van Dyck werd geboren op 22 maart 1599 in het huis 'Den Berendans', Grote Markt nummer 4.

Tot voor enkele jaren was hier een ijssalon gevestigd, een begrip voor de Antwerpenaars. In 1999 werd de 400ste verjaardag van de kunstschilder gevierd.

Bij ijssalon 'Antoon Van Dyck' serveerden ze toen op een schilderspalet een assortiment roomijs.

De Suffren

Het Franse fregat *Suffren* werd in 2001 uit de vaart genomen. Deze foto in het Felixarchief toont het schip aangemeerd aan de Antwerpse kaaien in 1972. Omdat drones nog niet bestonden, gaan we ervan uit dat de foto werd genomen vanuit een vliegtuig of helikopter, en passant kwam het oude stadscentrum in het vizier.

Er is van alles te zien op de foto als je inzoomt. Niet de naam van het fregat, maar wel D602 op de stuurboordzijde van het schip en zo kun je het identificeren. Niet het dak op de Sint-Pauluskerk, want dat was er nog niet in 1972 na de zware brand vier jaar eerder. Wel de betonnen platen boven de gewelven, die onze zijmuren nu onder druk zetten.

Onze toren ziet er zwartgeblakerd uit en net erachter zie je dat die van Sint-Carolus-Borromeus hem staat uit te lachen. De kaaien tonen het ene café na het andere en ook de Koolvliet ontsnapt er niet aan. Het was het volledige gamma, van cabaret no. 1 (deftig, maar die waren in de minderheid), tot cabaret no. 12 (cabaret douze – 'kabberdoesjke', zeer ondeftig en talrijk aanwezig).

De mannen van de *Suffren* hadden God en de meisjes binnen handbereik.

(foto Felixarchief)

De haan is gaan vliegen

Ken je ‘De Gouden Haan’, een opera van Rimski-Korsakov? Een tsaar krijgt een gouden haan die kraait bij naderend onheil. Wanneer op het einde, zoals het een goede opera betaamt, meer dan de helft van de cast de geest heeft gegeven vliegt de haan weg en keert de rust terug. Enkele weken geleden is onze ‘gouden haan’ ook gaan vliegen. Met zijn 33 kilo aan verguld ijzer en lood had hij wel de hulp nodig van twee paar sterke handen en een kraan.

Moeten we opgelucht zijn of net bang nu onze haan weg is? Je weet hoe dat gaat met kerken en kathedralen in restauratie...

Verborgen tabernakel

Het woord tabernakel heeft meerdere betekenissen. In de Bijbelse context verwijst het naar de *Tent van Samenkomst*, een verplaatsbare tent die fungeerde als heiligdom voor de Israëlieten. Het duidt ook op een bewaarplaats voor de geconsacreerde hosties in de kerk.

Wanneer geconsacreerde hosties bewaard worden in het tabernakel, brandt er een godslamp. Op sommige altaren vind je een draaitabernakel, maar een tabernakel kan ook in de muur aangebracht zijn als een kluis.

De Sint-Pauluskerk heeft twee muurtabernakels. Eén zie je links van het hoofdaltaar, het tweede bevindt zich achter het hoofdaltaar met een marmeren omlijsting en wapenschild.

Sint-Paulus in 1871

Dit is een originele hoek om een interieurfoto te nemen van de Sint-Pauluskerk in 1871. De barokke preekstoel staat nog te pronken aan de rechterkant en draagt boven aan het klankbord het opschrift dat verwijst naar Maria van de Rozenkrans. Dat jaar was het immers de 300ste verjaardag van de zeeslag bij Lepanto, die zo bepalend was voor de rozenkransverering en de iconografie in de Sint-Pauluskerk.

De 15 Mysteriën aan de noordelijke muur dragen nog bordjes met een tekst bovenaan, die we nog nooit hebben kunnen ontcijferen op andere foto's – ook bij deze lukt dat niet. Feestelijke slingers hangen tussen de pilaren en de vaandels van de broederschappen staan paraat. Waar vandaag het vieringaltaar staat, zien we onze Maria van de Rozenkrans op een hoge sokkel, met daarboven een schitterend baldakijn.

De kerkstoelen werden, zoals op elke oude foto te zien is, verzameld en op een hoop geduwd. Ik vraag me af of ze - voor de fotograaf arriveerde - netjes opgesteld stonden en de stoeltjeszetster net voor de foto opdracht kreeg om ze bij elkaar te proppen. Anders kan het toch niet dat op werkelijk elke foto van de Sint-Pauluskerk in de 19de eeuw de stoelen er zo bijstaan?

Zo, u bent weer helemaal mee. Wil u graag meer van deze leuke weetjes lezen en/of op de hoogte blijven van de activiteiten in de Sint-Pauluskerk? Bezoek dan onze Facebookpagina 'Sint-Pauluskerk Antwerpen' of onze Instagrampagina @sintpauluskerkantwerpen

Alle Facebookberichten en nieuwtjes verschijnen ook op onze website:

www.sintpaulusantwerpen.be

Uw FB/IG-ploeg (Armand Storck, Walter Geluyckens, Caroline De Wever)

3DE INTERNATIONALE PAULUS QUIZ

- WAAR? CRYPTTE SINT-PAULUS (INGANG VIA VEEMARKT)
- MAX. 4 PERSONEN PER PLOEG
- DEELNAMEPRIJS: 50 EURO/PLOEG
- ETEN EN DRINKEN? JA EN JA
- PRIJZEN? VOOR IEDEREEN!

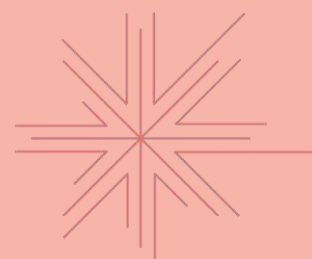
**ZATERDAG
28 FEBRUARI
2026**

**START: 18U
(DEUREN: 17U)**

INSCHRIJVEN
(T.E.M. 21 FEBRUARI 2026)
VIA INFO@SINTPAULUSANTWERPEN.BE
VERMELD
GROEPSNAAM EN AANTAL DEELNEMERS

**VIND JE GEEN PLOEG? STUUR ONS EEN MAIL EN
WE PROBEREN TE MATCHEN MET QUIZ-MATEN**

**Sint Paulus
Antwerpen**

MEER INFO? SINTPAULUSANTWERPEN.BE

Astronomie in de barokkunst

RUBENS EN DE STERREN

De lezing tijdens onze derde nocturne was een gigantisch succes, met dank aan Roger Van der Linden. Hij hield de bijna 200 toehoorders in de ban met een bezlogene toespraak over de wetenschap van de sterren en hun impact op leven en kunst in de tijd van Rubens. Roger balde zijn presentatie voor ons samen.

Twee miljoen jaar geleden zijn wij als viervoeters rechtop beginnen lopen en hebben we naar boven gekeken, naar die imponerende hemel, naar de zon, de maan, de sterren en planeten. Elke ontluikende cultuur, waar ook ter wereld, heeft hier twee conclusies uit getrokken.

Ten eerste: er zit regelmaat in al die bewegingen en zo zijn we tijd gaan beseffen en meten; de zon gaf ons de dag, de maan en de sterren schonken het jaar. Ten tweede: het besef dat ik daar als mens absoluut niets aan kan doen, ook andere mensen niet en dus moet heel die hemel wel aangestuurd worden door bovenmenselijke krachten, de goden.

Zo zijn alle natuurfilosofieën, mythologieën en religies ontstaan door astronomisch besef en zijn ze er nog innig mee verbonden. De eerste astronomen waren dan ook de magiërs, druïden, sjamanen en priesters.

Het christendom 'ontsnapt' er evenmin aan. Het begint al bij de aanvang van het evangelie volgens Mattheüs: wie komt er op bezoek in het stalletje van Bethlehem? Juist: de magiërs uit het oosten en die volgen de ster van Bethlehem. En welke is de belangrijkste hoogdag in het christendom? Juist: Pasen en wanneer valt Pasen? Op de eerste zondag na de eerste volle maan na het lentepunt. Begin dat maar eens te bepalen zonder knappe astronomen!

Licht en barok

Astronomie is een unieke wetenschap omdat ze slechts over één waarneming beschikt : licht. Uit die ene waarneming moeten we al onze kennis van het heelal afleiden. Niet toevallig is licht ook in de kunst en dan vooral in de barok een essentiële factor.

De barok is een typisch religieuze kunst, gedefinieerd door het Concilie van Trente en uitgewerkt door theologen zoals Molanus. Door de invloed van astronomie op religie is het dus vanzelfsprekend dat we in de religieuze barokkunst vele astronomische aspecten terugvinden.

Eén van de nieuwe richtlijnen is dat kunstenaars zich in hun schilderijen best houden aan eenheid van plaats, handeling en... belichting. In welke mate licht, net als in de astronomie, een belangrijke invloed kan hebben, toont Michelangelo Merisi da Caravaggio, gevolgd door velen, onder wie Rubens en zijn epigonen. Bekijk maar eens beide topwerken van Rubens en Van Dijck in onze Sint-Pauluskerk: je kan duidelijk aanwijzen waar zich de lichtbron moet bevinden die de werken belicht. Heel wat anders dan de egale belichting van renaissancewerken van bijvoorbeeld Pieter Coecke, Pieter Bruegel, Jan Aertsen of zelfs nog Hendrik Van Balen.

Door dit alles is het niet verwonderlijk dat Rubens, zoals verschillende van zijn barokcollega's, een diepgaande interesse had in astronomie en dat kunnen we vaststellen in tal van zijn werken. Enkele voorbeelden. In zijn mythologische werk *Saturnus verscheurt zijn kinderen* schildert hij de planeet exact zoals Galileo hem enkele jaren voordien voor het eerst gezien had.

In de kathedraal hangt *De Kruisoprichting* met de allereerste natuurlijke weergave in de westerse kunst van een zonsverduistering. In het Prado hangt *Het Gezicht*, waarop hij een hele rist astronomische meetinstrumenten weergeeft, waaronder een prachtige telescoop, een instrument dat pas enkele jaren voordien werd uitgevonden.

In *Juno zoogt Hercules* laat hij het ontstaan zien van de Melkweg, maar heel opmerkelijk: hij laat de 'melk' ontbinden in talloze sterretjes. Het besef dat de Melkweg bestaat uit miljarden individuele sterren, was nog maar net ontdekt.

De vrienden van Mantua, een nachtelijke scène, is hoogstwaarschijnlijk geen nachtelijke scène, maar de zonsverduistering die Rubens in 1605 in Mantua gezien

heeft. Bovendien is de niet-geïdentificeerde figuur op dit schilderij mogelijk een portret van de jonge, beroemde en op dat moment alom gerespecteerde wetenschapper Galileo.

Rubens illustreert ook *Opticorum libri sex* van Franciscus Aguilonius, het o zo belangrijke wetenschappelijk standaardwerk over licht en toont door zijn schitterende tekeningen dat hij de experimenten, redeneringen en bewijsvoeringen van de optica van Aguilonius perfect begrijpt.

Licht en tijd

Doordat de zon opkomt in het oosten zijn kerkgebouwen georiënteerd, gericht naar de oriënt, het oosten. Hiervan maakt Adolphe Quetelet rond 1840 gebruik om een meridiaan van Antwerpen te bepalen. Hij maakt een gaatje in het raam van het zuidertransept van de kathedraal. Op de exacte zonnemiddag (12u), wanneer de zon pal in het zuiden staat, werpt dat een lichtvlekje op de vloer van de kerk.

Omdat de zon hoog staat in de zomer en laag in de winter, wordt dit puntje een lijn, die mooi in koper in de vloer van de kathedraal is gelegd. De opdracht van koning Leopold I aan zijn wetenschapper Quetelet was duidelijk: elke stad met een station moet de exacte tijd kunnen lezen.

Omdat Antwerpen ook belangrijk was door zijn haven en de kapiteins bij het aanmeren hun scheepsklokken wilden gelijk stellen met de lokale tijd moest Quetelet ook een tijdlezing kunnen doen in de haven. Hij richtte daarom een observatorium op, op de plek waar nu het Loodswezen staat. Uiteraard kon de observator van daaruit de middaglijn op de vloer van de kathedraal niet zien, maar Quetelet had die lijn op zijn plan doorgetrokken en niet toevallig loopt ze exact door de haan op de toren van Sint-Paulus en daarop kan de observator wél zijn kijker richten.

Dankzij de haan op de Sint Pauluskerk hebben kapiteins op de zeven wereldzeeën met behulp van hun scheepsklok jarenlang de juiste koers aangehouden om hun bestemming te vinden.

Roger Van der Linden

OKTOBER

- Zo — 19* 10u30 — 29ste zondag door het jaar – Gezongen mis – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
Orgel met titularis-organist Bart Rodyns
- Zo — 19* 12u00 — Doop Eden Liam Loos
- Do — 23* 19u00 — Nocturne – Hans Geybels, doctor in Godgeleerdheid (KU Leuven)
Religieuze aspecten van de schilderijen *De Geseling* en *De Kruisdraging*
Muziek: Coordonné – duo van mezzosopraan Anna Nuytten en luitist Thomas Langlois
- Zo — 26* 10u30 — 30ste zondag door het jaar – voorganger Kiran Joy o.p.
Koormis – CBM koor uit Tienen – orgel met titularis-organist Bart Rodyns

NOVEMBER

- Za — 1* 10u30 — Allerheiligen – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
Orkestmis – Missa dolorosa van A. Caldara
Utopia en Euterpe Baroque Consort o.l.v. Bart Rodyns
Orgel met titularis-organist Bart Rodyns
- Zo — 2* 10u30 — Allerzielen – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
Koormis – Schola Gregoriana Dominicana o.l.v. Ad van de Wege
Orgel met titularis-organist Bart Rodyns
- Zo — 9* 10u30 — 32ste zondag door het jaar – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
Gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns
- Zo — 16* 10u30 — 33ste zondag door het jaar – voorganger Francis Akkara o.p.
Gezongen mis – orgel met titularis-organist Bart Rodyns
- Zo — 16* 15u00 — Nicolaas Kende – pianorecital Durlletfonds
- Wo — 19* 18u00 — Studium Generale Atelier – crypte
‘Wandeling door conservatisme langs 21 misverstanden’ met Franck Judo
- Zo — 23* 10u30 — Christus Koning (Sint-Cecilia) – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
Orkestmis – Deutsche Messe van F. Schubert – Verschillende Vlaamse koren & Koninklijke Fanfare ‘De Trouwe Vrienden’ o.l.v. Jeroen Keymeulen en Arthur Vanderhoeft
Orgel met titularis-organist Bart Rodyns
- Zo — 30* 10u30 — 1ste zondag van de advent – voorganger Anton Milh o.p.
Familiemis – Orgelmis met thema – Adventskoralen
Orgel met titularis-organist Bart Rodyns

DECEMBER

- Zo — 7* 10u30 — 2de zondag van de advent – voorganger pastoor Didier Croonenberghs o.p.
Orkestmis Sint-Elooi – Orgelsolomesse van J. Haydn
Koor Reflection & Euterpe Baroque Consort o.l.v. Patrick Windmolders
Orgel met titularis-organist Bart Rodyns
- Wo — 10* 18u00 — Studium Generale Atelier – crypte
‘Geloof komt eerst, maar hoop heeft de voorrang’ met Kristof Struys
- Zo — 14* 10u30 — 3de zondag van de advent – H. Lucia – voorganger Anton Milh o.p.
Koormis – Koninklijk Familiakoor Elsdonk (Edegem) o.l.v. Trees Rohde
Orgel met titularis-organist Bart Rodyns
- Zo — 14* 15u00 — Thomas Boodts – pianorecital Durlletfonds

DOPEN:

Alexandra Emily Rose Fernandes – 2 augustus
Elena Spaas – 14 september
Rodin Jean Jeroen Céline Van den Broeck – 21 september

Paulus

Sint-Pauluskerk Antwerpen

Sint-Paulusstraat 22

2000 Antwerpen

T 0477 97 07 13 (secretariaat)

T 0497 23 83 60 (pastoor)

info@sintpaulusantwerpen.be

www.sintpaulusantwerpen.be

Redactieraad:

Didier Croonenberghs (pastoor), Caroline De Wever (directeur), Walter Geluyckens (voorzitter Sint-Paulusvrienden), Guido Meeussen (hoofdredacteur), Joris Reymer en Erwin Vandecauter (lay-out en grafische vormgeving), Armand Storck (coördinatie), Leo Van achter (logistiek), Bart Rodyns (muziek), Inès Ducès (hoofd muziekkapel)

Auteurs:

Anton-Marie Milh, Aretha Swennen, Armand Storck, Caroline De Wever, Didier Croonenberghs, Guido Meeussen, Kees van den Oord, Peter De Vos, Roger Van Der Linden, Walter Geluyckens

Vormgeving

We make.

V.U.

Didier Croonenberghs en Paul Bistiaux,
Sint-Pauluskerk
Sint-Paulusstraat 22, 2000 Antwerpen

Digitaal

www.sintpaulusantwerpen.be

redactie@sintpaulusantwerpen.be

Verkoop

- losse nummers (aan de balie in de kerk), 5 euro
- abonnement (info@sintpaulusantwerpen.be)
65 euro op rekeningnummer: BE92 7765 9222 6123

